

DOI: 10.21005/pif.2016.28.E-02

CÉSAR MANRIQUE – THE MAN WHO TURNED AN ISLAND INTO A WORK OF ART

CÉSAR MANRIQUE – CZŁOWIEK, KTÓRY PRZEKSZTAŁCIŁ WYSPĘ W DZIEŁO SZTUKI

Alicja Świtalska
mgr inż. arch.

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Wydział Budownictwa i Architektury

ABSTRACT

This article presents the figure of a talented artist César Manrique. This versatile person, who greatly respected the nature and natural landscape, reshaped his native island of Lanzarote into a real work of art. Thanks to his work we can admire natural volcanic landscape interconnected with architecture and sculpture.

Key words: César Manrique Cabrera, Lanzarote, volcanic landscape

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia zarys sylwetki utalentowanego artysty Cesara Manrique. Ten wszechstronny człowiek, który wykazywał się wielkim szacunkiem dla przyrody i krajobrazu naturalnego, przekształcił swoją rodzinną wyspę Lanzarote w prawdziwe dzieło sztuki. Dzięki jego twórczości można podziwiać naturalny krajobraz wulkaniczny, przeplatany architekturą i rzeźbą.

Słowa kluczowe: César Manrique Cabrera, krajobraz wulkaniczny, Lanzarote

1. INTRODUCTION

César Manrique was a versatile artist: painter, sculpture, architect and urban planner as well as environmentalist and restorer. He was an exceptional man who created art in symbiosis with the surroundings. He used his imagination to depict the volcanic landscape of the Lanzarote Island which he saw as a natural work of art.

César Manrique Cabrera was born on April 24, 1919 in Arrecife on the Spanish Island of Lanzarote. His father, Don Gumersindo bought a land in Caleta de Famara in 1934, where he built a house next to the ocean. César spent his childhood there, which he recalled as the happiest time of his life: *My greatest happiness is to recall a happy childhood, five month summer vacations in the Caleta and the Famara beach, with its eight kilometers of clean and fine sand framed by cliffs of more than four hundred meters high that reflected on the beach like in a mirror. That image has been engraved in my soul as something of extraordinary beauty that I will never forget in all of my life* [2].

He participated in the Spanish Civil War as a volunteer in Franco's Army. He refused to talk about his tragic and harsh war experiences. After the war he started his Architecture studies at the University of La Laguna in Tenerife, which he dropped after two years.

In 1943 his first exhibition took place. He presented 34 paintings including watercolours depicting different themes. In his early works there is a clearly visible influence of Néstor Martín-Fernández de la Torre, a Canary painter.

In 1945 he acquired a scholarship and moved to Madrid to study at the Academia de Bellas Artes de San Fernando. After graduation he became an Art Professor in 1950.

Between 1964-1966 while staying in New York he met many then famous artists. His fascination of Pop Art was reflected in his future works. Manrique acquired a painting scholarship at the Institute of International Education. This allowed him to rent his own studio and dedicate his time solely to art.

He started producing a vast number of paintings which resulted in another exhibition. The showing took place in a prestigious Art Gallery *Catherine Viviano* and was a great success.

During his stay in New York he became nostalgic and started to miss not only his friends but also the clean, pristine landscape of his family island.

In 1966 Manrique with people from *Cabildo Insular de Lanzarote* started the process of reshaping the island. In 1968 Manrique returned to Lanzarote for good.

The influence that César Manrique had on the touristic development of the island and preservation of unique landscape was presented in many studies e.g. by Anna Gatecka-Drozda [5]. An important fact is that the island was included under a development plan that preserves the natural and cultural landscape. The image of the Lanzarote is strictly connected to the figure of César Manrique; he defined the harmonic aesthetics of the island which was accepted and impacted the lives of the inhabitants. He is also an iconic figure, which is the reason why people choose this travel destination.

When Manrique decided to transform his house to foundation headquarters he moves to Haría in Las Palmas Province where he reconstructed and adapted for his needs a traditional Lanzarotean house.

Manrique was a humble, friendly hardworking man. He was a puritan; he did not drink, he did not smoke, he did not even allow smoking in his surroundings. Regularly went to bed and woke up early to start his work quickly.

César Manrique died at the age of 73 in a tragic car accident on 25 of September 1992 near Arrecife.

Ryc. 1 Krajobraz wyspy Lanzarote. Źródło: autorka.

Fig. 1. The landscape of Lanzarote Island. Source: the author

Ryc. 2 Tradycyjna architektura Lanzarote. Źródło: autorka.

Fig.2. Traditional Lanzarote architecture. Source: the author

2. LANZAROTE – AN EXCEPTIONAL ISLAND

Lanzarote is a Spanish island with a natural volcanic landscape. Located in the Atlantic Ocean, it is one of the 7 major islands in the Canary Island archipelago. The island has a mild climate of *Eternal Spring*. The mean temperature reaches 18° C in winter and 24° C during summer.

The surface of the island is mostly shaped by volcanic eruptions. In the XVIII century the volcanic eruptions impacted ¼ of the island. The eruptions lasted between 1730 and 1736. The last volcano eruption took place in 1824. Thanks to volcanoes the Lanzarote Island owes its unique, peculiar, lunar landscape. It does not resemble any other known touristic islands. It is different, darker and mysterious. During the first visit the blackness stands out. The island looks like it is covered with rubble. The solidified lava streams are not yet smoothed by nature. The more you get to know the island, the more colour contrasts catches the eye. White buildings and black earth are in the background. The architecture on the island has its unique character; Bleached facades and green or blue door and window joinery (Fig. 2).

Ryc. 3 El Lago Verde - Zielone Jezioro. Źródło: autorka.

Fig. 3. El Lago Verde – the green lake. Source: the author

Ryc. 4 Tradycyjna, nadmorska architektura Lanzarote. Źródło: autorka.

Fig. 4. Traditional nautical architecture of Lanzarote. Source: the author

Thanks to César Manrique the island is now well-known and is a tourist attraction, however during his upbringing there were different economic conditions than today. The standard of life was lower and the island was only of interest to volcanologists and environmentalists.

3. CHOSEN INSTALLATION OF CÉSAR MANRIQUE IMPLEMENTING NATURAL VOLCANIC STRUCTURES

César Manrique wanted to transform Lanzarote into the most beautiful place on Earth. Without a doubt he preserved the island's unique charm and stopped it from becoming a typical paradise island for tourists. Lanzarote is untypical, dark and mysterious and its characteristics are reflected in Manrique's installations.

The artist engaged more in the planning of Lanzarote's transformation into an important tourist destination. Along with *Cabildo Insular de Lanzarote* he designed projects that would preserve the natural and cultural heritage of Lanzarote. The first of his venues was *Jameos del Agua*.

Many important projects were started by Manrique in 1968. Among other things there were: the House-Museum *El Campesino*, his residence Taro de Tahiche, the foundation in his name with a museum and restaurant *El Diablo* in Timanfaya.

Ryc. 5 Naturalne jezioro w Jameos del Agua. Źródło: autorka.

Fig. 5. Natural lake in Jameos del Agua. Source: the author

3.1 Jameos del Agua

Jameos del Agua is an artistic, cultural and touristic venue. It was created in a natural "bubble" - *jameo* is located in the inside of a volcanic tunnel created in the eruption of *La Corona* volcano. Manrique extracted the natural beauty of the place, gave the place a new function without changing the natural character of a volcanic tunnel. James del Agua contains: a restaurant, coffee house, concert hall, disco club and a museum of volcanology, which was supposed to be a hotel. Going deeper into the complex we come across new surprises in the raw interior. The game of lights causes the spectator to enter a new, mysterious world. After descending an ingenious spiral staircase made of volcanic rock and wood, we can see the first grotto, called Jameo Chico. The place features a natural lake with extraordinarily clear water (Fig. 5). The path to another grotto, Jameo Grande, goes through a footbridge. We can find an auditorium there (Fig. 7). Each element of the interior was designed carefully: the furniture and decorations were designed by Manrique combining black, white and orange colours.

Ryc. 6 Jameos del Agua – zewnętrzny basen. Źródło: autorka.
Fig. 6. Jameos del Agua – exterior pool. Source: the author

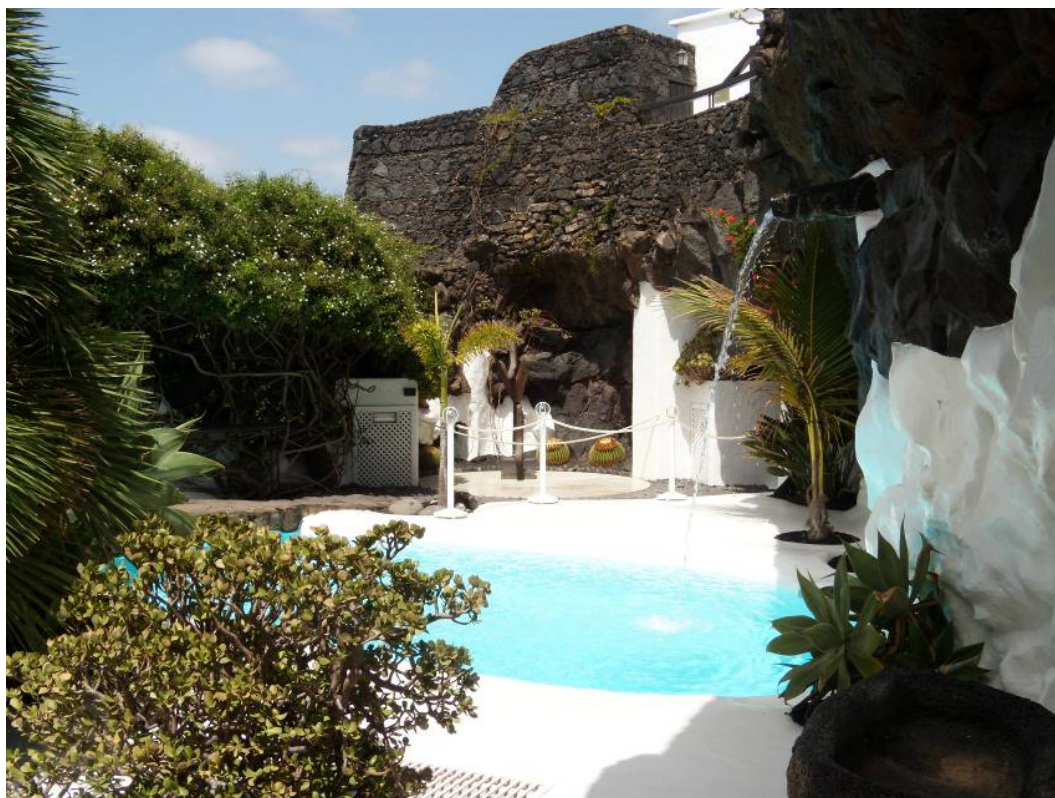

Ryc. 7 Jameos del Agua - audytorium w Jameo Grande. Źródło: autorka.
Fig. 7. Jameos del Agua – auditorium in Jameo Grande. Source: the author

3.2. Residence in Tahiche

The Residence in Tahiche connects modern architecture with traditional architecture of Lanzarote including natural volcanic rock formations. The house was built on a 30 000 m² piece of land on a volcanic bedrock created during the eruptions of the XVIII century. The residence has two floors.

The lower floor is located underground in volcanic „bubbles” - *barbujas* created during the eruptions. Manrique transformed natural space into an uncanny interior, adapting the original, irregular topography. He connected the blackness of volcanic rocks with white colour, creating contrast and elegance. He connected five caves with tunnels and created their rooms with names corresponding to the colours inside.

Ryc. 8 Zewnętrzna strefa rekreacyjna domu własnego Cesara Manrique. Źródło: autorka.

Fig. 8. External recreational space of Cesar Manrique's residence. Source: the author

A tremendous impression is made by the room called „white bubble” in which we can see a live palm tree reaching outside through a hole in the roof (Fig. 9, 11). This is an outstanding interaction of creative architecture and nature. The whole furniture is white. Another room is called the “red bubble” (Fig. 12) with seats and sculpture in a red colour. It is located beneath the living room. The underground also includes “yellow bubble” and “black bubble”.

Ryc. 9 „Bańka biała” dom własny Cesara Manrique. Źródło: autorka.

9. „White bubble”, Cesar Manrique's residence. Source: the author

Ryc. 10 Widok z okna domu własnego Cesara Manrique. Źródło: autorka.

Fig. 10. The view from the Cesar Manrique's residence. Source: the author

In this project the interior diffuses with the exterior, from the underground it is possible to reach the relax area designed in an open “bubble” - *jameo* (Fig. 8). The area includes among others: pool, small dance floor and barbeque – all surrounded in abundant greenery.

Ryc. 11 „Bańka biała” dom własny Cesara Manrique. Źródło: autorka.

Fig. 11. „White bubble” Cesar Manrique's residence. Source: the author

The upper floor is modern, spacious and inspired by traditional architecture of the Island (Fig. 2). The floor includes the following rooms: living room, kitchen, sitting room, guest room, bedroom and bathroom.

Ryc. 12 „Bańka czerwona” dom własny Cesara Manrique. Źródło: autorka.

Fig. 12 „Red bubble” in Cesar Manrique's residence. Source: the author

Ryc. 13 Pokój dzienny - dom własny Cesara Manrique. Źródło: autorka.

Fig. 13. Living room - Cesar Manrique's residence. Source: the author

The outer patio is decorated with one of the last pieces of art made by the artist - a mural on a white wall (Fig. 14). It was created with small tiles with different colours that are reflecting in the pond. The mural depicts an abstract vision made of continuous lines, filled with various colours that in a perfect way contrast with the white wall. It complements the water-greenery surrounding lightening it up and giving a positive and cheerful vibe.

Ryc. 14 Widok na mural i zieleni. Domu własny Cesara Manrique. Źródło: autorka.

Fig. 14 The view of the mural and the greenery in Cesar Manrique's residence. Source: the author

The design of the residence is similar to popular houses on the island. From the outside the building is white which contrasts with the black colour of the earth, so characteristic to the island's landscape. From the window on the upper floor we can see the volcanic landscape. The vista seems to be a work of art (Fig. 10). The house was adjusted to be a museum and holds César Manrique Foundation.

4. SUMMARY

César Manrique undoubtedly changed the visage of Lanzarote Island. Thanks to him the island gained the possibility to develop as a tourist venue, while preserving its unique charm. He set the directions of the development that brought the tourist to the place but allowed to preserve the natural landscape. Saying that he was a versatile artist is too little. He was a pioneer and visionary, who shaped the island from the start, convincing the ingenious people of Lanzarote to his rights. He had a vision, which could be called utopian, but was implemented and brought positive changes. The changes implemented by Manrique increased the quality of life on the island, increased people's awareness, attachments to the place and pride in their roots.

His heritage is known throughout Spain and his prestige transgressed the borders. His love for nature is most visible on his native island. He interconnected the nature with culture, environmental awareness and economic growth of fellow countrymen.

Manrique connected the art and nature in a harmonious way. All of his works extract the beauty of the original landscape and every element created without the interference of humans. He lead a dialogue with nature, surrounding, environment, vegetation and greenery.

The world needs more people like César Manrique to survive. People who value the natural environment and can find the balance between economic growth of the region and preservation of natural environmental values, respecting the nature and the landscape. César Manrique showed that the environment and natural landscape needs to be taken care of and respected allowing nature to repay us in future and fill our surroundings. It seems downright impossible to shape the whole island from anew while preserving what is most important, unique and different. Only by adding slight architectural elements he created whole urban and architectural concepts on a bigger scale encompassing the whole island.

It is incredible that one man had such a vision, was a visionary, created something from nothing. He had to have a marvelous imagination - to see a tunnel created by flowing lava and create from it an architectural work of art, so unique, innovative, perfectly fitting into the landscape and harmonious with the surroundings. What is more he brought out the best from the natural qualities and showed the viewer the value of the landscape and each of its elements created by nature as a whole and separately.

CÉSAR MANRIQUE – CZŁOWIEK, KTÓRY PRZEKSZTAŁCIŁ WYSPĘ W DZIEŁO SZTUKI

1. WSTĘP

César Manrique był wszechstronnym artystą: malarzem, rzeźbiarzem, architektem i urbanistą, a jednocześnie ekologiem oraz konserwatorem zabytków. Był niezwykłym człowiekiem, który tworzył sztukę w symbiozie z otoczeniem. Wykorzystywał swoją wyobraźnię,

aby zachować wulkaniczny krajobraz naturalny wyspy Lanzarote, gdzie widział dzieło sztuki w naturze.

César Manrique Cabrera urodził się 24 kwietnia 1919 roku w Arrecife, na hiszpańskiej wyspie Lanzarote. Jego ojciec, Don Gumersindo, w 1934 kupił ziemię w Caleta de Famara, gdzie wybudował dom tuż przy oceanie. César spędził tam dzieciństwo, co wspominał jako bardzo szczęśliwy okres: *Największe szczęście jakie mam, to pamięć o szczęśliwym dzieciństwie, pięciomiesięczne lato w la Caleta i na plaży de Famara, z ośmioma kilometrami piasków drobnych i czystych, otoczonych klifami wysokimi na ponad 400 metrów, które odbijały się na plaży jak w lustrze. Ten obraz mam zapisany w duszy jako coś o niezwykłym pięknie, czego nie będę mógł w życiu wymazać [2]¹.*

Brał udział w hiszpańskiej wojnie domowej po stronie Franco. Nigdy nie chciał rozmawiać o tych okrutnych dla niego doświadczeniach. Po wojnie zaczął studiować Architekturę na Uniwersytecie La Laguna na Teneryfie, którą porzucił po dwóch latach.

W 1943 odbyła się jego pierwsza wystawa. Przedstawił 34 prace malarskie, w tym akwarele o różnej tematyce. W tych wczesnych pracach widać wpływ Néstora Martín-Fernández de la Torre, kanaryjskiego malarza.

W 1945 dostał stypendium i przeniósł się do Madrytu studiować na Akademii Sztuk Pięknych de San Fernando, po ukończeniu której został profesorem sztuki i malarstwa w 1950.

W Nowym Yorku, w którym był w latach 1964-1966, spotkał wielu ówczesnych sławnych artystów. Jego fascynacja Pop Artem dała o sobie znać w późniejszych jego pracach. Manrique zdobył stypendium związane z malarstwem w Institute of International Education. Pozwoliło mu to na wynajem własnego studia i poświęcanie całego czasu na sztukę.

Zaczął tworzyć obszerne dzieło, również zwieńczone wystawą. Miała ona miejsce w prestiżowej nowojorskiej galerii *Catherine Viviano* i osiągnęła sukces.

Podczas pobytu w Nowym Yorku opanowała go nostalgia, tęsknił nie tylko za przyjaciółmi, ale także za czystym, dziewiczym krajobrazem swojej rodowej wyspy.

W 1966 roku Manrique wraz z osobami z Cabildo Insular de Lanzarote² rozpoczął proces transformacji wyspy, a w roku 1968 Manrique powrócił na stałe na Lanzarote.

Wpływ jaki César Manrique miał na rozwój turystyczny wyspy i zachowanie niepowtarzalnego krajobrazu zostało przedstawione w dotychczasowych badaniach, między innymi przez Annę Gałęcką-Drozda [5]. Ważną kwestią jest fakt, że wyspa została objęta planem zagospodarowania, który chroni krajobraz naturalny i kulturowy. Obraz Lanzarote jest ściśle powiązany z postacią Cesara Manrique; zdefiniował on harmonijną estetykę wyspy, która została zalegalizowana i w dużym stopniu wpłynęła na mieszkańców. Jest on również medialną ikoną wyspy, powodem, dla którego osoby wybierają właśnie ten kierunek podróży.

Kiedy Manrique zdecydował się przekształcić swój dom w siedzibę fundacji, przeniósł się do Haría, w prowincji Las Palmas, gdzie zrekonstruował i dostosował do swoich potrzeb tradycyjny, lanzaroteński dom.

Manrique był człowiekiem skromnym, przyjaznym, ciężko pracującym. Był purytaninem; nie pił alkoholu, nie palił i nie pozwalał, aby ktoś palił papierosy w jego otoczeniu. Regularnie chodził spać i wstał bardzo wcześnie, szybko rozpoczynając swoją pracę.

César Manrique zginął w wieku 73 lat w tragicznym wypadku samochodowym w dniu 25 września 1992 roku, w pobliżu Arrecife.

¹ tłumaczenie autorka

² Cabildo Insular de Lanzarote jest organem zarządzającym wyspą Lanzarote - Wyspy Kanaryjskie, Hiszpania.

2. LANZAROTE - WYJĄTKOWA WYSPA

Lanzarote jest wyspą o naturalnym wulkanicznym krajobrazie, należąca do Hiszpanii. Położona na Oceanie Atlantyckim, jest jedną z 7 głównych wysp na archipelagu Kanaryjskim. Panuje tu łagodny klimat *wiecznej wiosny*. Średnie temperatury wahają się między 18° C zimą a 24° C latem.

Powierzchnia Lanzarote w większości ukształtowana jest przez lawę. W XVIII wieku wybuchy wulkanów objęły ¼ terytorium wyspy; trwały one od 1730 do 1736 roku. Ostatnia erupcja wulkanu miała miejsce w 1824 roku. To właśnie dzięki wybuchom wulkanów Lanzarote przybrała wyjątkowy wygląd, specyficzny, księżycowy krajobraz. Nie przypomina większości znanych wysp turystycznych. Jest inna, mroczna, tajemnicza. Podczas pierwszej wizyty w oczy rzuca się czerni. Wyspa wygląda jakby była pokryta gruzem. To zastygła lawa, która jeszcze nie jest gładka, gdyż upłynęło za mało czasu, aby natura zrobiła swoje. W miarę poznawania wyspy, daje się zauważyć duże kontrasty kolorystyczne. Białe budynki na tle czarnej ziemi. Architektura na wyspie ma swój unikalny charakter: bielone elewacje i zielona lub niebieska stolarka drzwiowa i okienna (ryc. 2).

Dzięki Cesarowi Manrique wyspa jest znana i turystyczna, jednak gdy dorastał, panowały tam inne warunki gospodarcze niż obecnie. Była to wyspa o niskim standardzie życia, zainteresowani nią byli przede wszystkim wulkanolodzy i przyrodnicy.

3. WYBRANE PROJEKTY CESARA MANRIQUE Z WYKORZYSTANIEM NATURALNYCH TWORÓW POWULKANICZNYCH

César Manrique chciał przekształcić Lanzarote w najpiękniejsze miejsce na Ziemi. Bez wątplenia udało mu się zachować niepowtarzalny urok wyspy i uchronić ją przed przemianą w typową *rajską wyspę* dla turystów. Lanzarote jest nietypowa, mroczna i tajemnicza, i taki właśnie charakter został uwypuklony poprzez projekty Manrique.

Artysta stawał się coraz bardziej zaangażowany w planowanie przekształceń na Lanzarote, aby wyspa stała się ważnym kierunkiem turystycznym. Wspólnie z *Cabildo Insular de Lanzarote* planował projekty, które pomogłyby zachować naturalne i kulturowe dziedzictwo Lanzarote. Pierwszym takim projektem był Jameos del Agua.

Wiele ważnych projektów Manrique rozpoczął w roku 1968. Były to między innymi: Dom-Muzeum El Campesino, dom własny Taro de Tahiche, obecnie fundacja jego imienia z funkcją muzealną i restauracja El Diablo w Timanfaya.

3.1 Jameos del Agua

Jameos del Agua to centrum artystyczne, kulturalne i turystyczne. Zostało stworzone w naturalnej „bańce” *jameo* znajdującej się wewnątrz tunelu wulkanicznego, powstałego na skutek erupcji wulkanu La Corona. Manrique wydobyl naturalne piękno miejsca, nadał mu funkcję nie niszcząc unikalnego charakteru tunelu wulkanicznego. James del Agua mieści: restaurację, kawiarnię, salę koncertową, dyskotekę i muzeum wulkanologii, które najpierw miało być hotelem. Wchodząc do środka kompleksu natrafiamy na coraz to nowe niespodzianki, klucząc po surowym wnętrzu. Gra światła sprawia, że odbiorca przenosi się w inny, nieznaną świat. Po zejściu spiralnymi schodami, wykonanymi z wulkanicznej skały i drewna, widać pierwszą groty, zwaną Jameo Chico. Zobaczyć tu można naturalne jezioro o wyjątkowo czystej wodzie (ryc. 5). Przejście do kolejnej groty, Jameo Grande wiedzie przez mostek. Mieści ona między innymi audytorium (ryc. 7). Każdy element wnętrza został drobiazgowo zaprojektowany: meble i dekoracje zaprojektowane przez Manrique utrzymane są w kombinacji czerni, bieli i pomarańczowego koloru.

3.2 Dom własny w Tahiche

Dom własny w Tahiche jest połączeniem współczesnej architektury z tradycyjną architekturą Lanzarote, przy wykorzystaniu naturalnej, powulkanicznej formacji skalnej. Został

wybudowany na działce o wielkości 30 000 m², o podłożu z lawy wulkanicznej, powstałej na skutek erupcji wulkanów w XVIII wieku. Jest konstrukcją o dwóch piętrach.

Dolny poziom jest usytuowany pod ziemią; przy jego tworzeniu zostały wykorzystane „bańki” - *burbujias*, powstałe podczas erupcji wulkanu. Manrique przekształcił powstałe naturalne przestrzenie w osobliwe wnętrza, adaptując oryginalną, nieregularną topografię terenu. Połączył czerń skał wulkanicznych z bielą, co dało efekt kontrastu i elegancji. Pięć jaskiń połączył tunelami, nadał im funkcje mieszkalne oraz nazwy korespondujące z kolorami w danym pomieszczeniu.

Ogromne wrażenie robi pomieszczenie „bańka biała”, w którego środku znajduje się żywa palma, wystająca poprzez otwór w sklepieniu (ryc.9, 11). Jest to wspaniałe połączenie kreatywnej architektury z naturą. Całe umeblowanie jest tu w kolorze białym. Kolejna jest „bańka czerwona” (ryc.12), z siedzeniami i rzeźbą w kolorze czerwonym. Znajduje się ona pod pokojem dziennym. W podziemiu znajdują się jeszcze: „bańka żółta” oraz „bańka czarna”.

W tym projekcie wnętrza przenika się z zewnętrzem, z podziemi można wyjść na strefę odpoczynku, zaprojektowaną w otwartej „bańce” - *jameo* (ryc.8). Znajduje się tam między innymi: basen, mały parkiet, grill - wszystko usytuowane wśród bujnej zieleni.

Wyższe piętro jest nowoczesne, przestronne, a zarazem zainspirowane tradycyjną architekturą wyspy (ryc. 2). Znajdują się tutaj następujące pomieszczenia: salon, kuchnia, pokój dzienny, pokój gościnny, sypialnia i łazienka.

Zewnętrzne patio zdobi jedna z ostatnich prac artysty, mianowicie mural (ryc. 14) nałożony na białym podkładzie. Skonstruowany został z fragmentów płytek ceramicznych o różnych kolorach, które odbijają się w oczku wodnym. Przedstawia on abstrakcje o nieprzerwanym liniach, wypełnionych kolorami o plastycznym detalu, idealnie kontrastującą z bielą muru. Stanowi dopełnienie wodno – roślinnego otoczenia, ożywiając je i nadając pozytywny i radosny charakter.

Schemat domu przypomina budynki popularne na wyspie. Z zewnątrz budynek jest koloru białego, co kontrastuje z czernią ziemi, tak charakterystyczną dla opisywanej wyspy. Z okna na piętrze rozpościera się widok na wulkaniczny krajobraz. Ta panorama sama w sobie wydaje się być dziełem sztuki (ryc. 10). Dom został dostosowany do nowej funkcji, jaką jest muzeum i siedziba Fundacji César Manrique.

4. PODSUMOWANIE

César Manrique niewątpliwie zmienił oblicze wyspy Lanzarote. Dzięki niemu zyskała możliwość rozwoju turystycznego, zachowując jednak swój oryginalny urok. Wyzaczył kierunki rozwoju, które przyciągnęły zwiedzających i pozwoliły utrzymać naturalny krajobraz. Powiedzieć o nim, że był wszechstronnym artystą to za mało. Był prekursorem i wizjonerem, który stworzył od nowa całą wyspę, przekonując ludność Lanzarote do swoich racji. Miał wizję, którą można było nazwać utopijną, a jednak została zrealizowana i wprowadziła pozytywne zmiany. Po przemianach wprowadzonych przez Manrique poprawił się standard życia na wyspie, ludzie zaczęli identyfikować się z miejscem zamieszkania i być dumni swego pochodzenia.

Jego dziedzictwo jest znane w całej Hiszpanii, a prestiż przekroczył granice. Jednak swoją miłość do natury w największej mierze przedstawił na swojej rodowej wyspie. Połączył sztukę z naturą, kulturą, świadomością środowiskową i rozwojem ekonomicznym rodaków.

Manrique łączył sztukę i naturę w harmonijny sposób. Wszystkie jego dzieła wydobywają piękno zastanego krajobrazu i wszystkich elementów stworzonych bez ręki człowieka. Prowadził dialog z naturą, otoczenie, środowiskiem, roślinnością, zielenią.

Potrzeba więcej takich ludzi jak César Manrique aby nasza planeta przetrwała, ludzi którzy cenią środowisko naturalne i potrafią znaleźć balans między rozwojem ekonomicznym regionu, a zachowaniem naturalnych walorów przyrodniczych, uszanowaniem natury i krajobrazu. César Manrique pokazał, że o przyrodę i naturalne ukształtowanie terenu należy dbać, trzeba ją szanować, a natura nam się odwdzięczy i wypełni nasze otoczenie. Wydaje się wręcz niemożliwe, aby stworzyć całą wyspę od nowa, jednocześnie zachowując to co w niej najcenniejsze, wyjątkowe, inne. Dodając delikatnie elementy architektury, powstał cały zamysł urbanistyczny i architektoniczny na miarę regionalną, obejmujący całą wyspę.

Niesamowite, że jeden człowiek miał taką wizję, był wizjonerem, stworzył coś z niczego. Musiał mieć ogromną wyobraźnię, aby widząc tunel wydrążony przez lawę stworzyć dzieła architektoniczne, niepowtarzalne, nowatorskie, idealnie wpasowane w krajobraz, harmonijne z otoczeniem, a nawet więcej, wydobywające z walorów naturalnych co najlepsze, umiejące pokazać odbiorcy wartość całego krajobrazu i każdego elementu stworzonego przez naturę razem a jednocześnie oddzielnie.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Casas Museo – Visitas <http://fcmanrique.org/la-fundacion/museo/?lang=es> dostęp/access 2016-11-05
- [2] César Manrique http://www.cesarmanrique.com/biografia_e.htm dostęp/access 2016-11-10
- [3] Descubre los Centros de Arte, Cultura y Turismo <http://www.cactlanzarote.com>, dostęp/access 2016-11-05.
- [4] Esculturas margivagantes: la arquitectura fantástica en España, Juan Antonio Ramírez, Gonzalo M. Borrás Gualis, 2006, s. 153-155, 160-162, ISBN 8478449477, 9788478449477
- [5] Gałęcka-Drozda A. *César MANrique'S ARTWorks in service of Lanzarote's Landscape Protection / Twórczość Césara Manrique w służbie ochrony krajobrazu Lanzarote*. Przestrzeń i forma nr 19. Szczecin 2013
- [6] Jameos del Agua http://www.cactlanzarote.com/wp-content/uploads/2016/02/Espan%C3%B1ol_Jameos-del-Agua_optimizado-1.pdf dostęp/access 2016-11-05
- [7] Jameos del Agua <http://www.turismolanzarote.com/en/centros-turisticos/jameos-del-agua/5102> dostęp/access 2016-11-05
- [8] José Ramírez y César Manrique. El Cabildo y Lanzarote, una isla como tema, MARTÍN HORMIGA, Antonio Félix y PERDOMO APARICIO, Mario Alberto, 1995, ISBN: 84-87021-32-
<http://www.memoriadelanzarote.com/contenidos/20110714122520MANRIQUE-L%C1ZARO-SANTANA.pdf> dostęp/access 2016-11-05
- [9] Lanzarote <https://pl.wikipedia.org/wiki/Lanzarote> dostęp/access 2016-11-10
- [10] Túnel de la Atlántida https://es.wikipedia.org/wiki/T%C3%BAnel_de_la_At%C3%A1ntida
- [11] TVE. Tras las huellas de César Manrique. Lanzarote. La Aventura del Saber. <https://www.youtube.com/watch?v=ZArn4xvcwMo> dostęp/access 2016-11-10
- [12] 'We don't need to copy anyone': César Manrique and the Creation of a Development Model for Lanzarote, Maria Giulia Pezzi, Urbanities, Vol. 3 No 2 November 2013, s. 19-32

O AUTORZE

Od 2014 r. pracownik dydaktyczno-naukowy na Wydziale Budownictwa i Architektury ZUT w Szczecinie. Zainteresowania naukowe: planowanie przestrzenne połączone z wybranymi zagadnieniami ochrony dóbr naturalnych.

AUTHOR'S NOTE

Since 2014, researcher in the Department of Civil Engineering and Architecture on West Pomeranian University of Technology in Szczecin. Interested in spatial planning linked to chosen aspects of preservation of natural assets.

Contact: alicja.switalska@zut.edu.pl

Author's Orcid number: 0000-0002-0790-2563